

Den rådne banan på kort

Visuel literacy - fra billeder til viden

Af Lars Brodersen, Jan K. Staunstrup, Jørgen Møller og Steffen Knak-Nielsen

Abstrakt

Mange taler om "Udkantsdanmark", men ingen gør tilsyneladende noget virkningsfuldt ved det, selv om regeringen kommer med politiske udspil, ændrer lovgivningen og opfinder nye støttemuligheder i lange baner. Det er der givetvis forskellige årsager til. En kunne være, at det slet ikke er ønsket, at der gøres noget virkningsfuldt ved Udkantsdanmark. En anden kunne være, at debatgrundlaget og den præsenterede information er for ringe.

Artiklen viser eksempler på kort fra den eksisterende, ikke altid konstruktive debat om Udkantsdanmark. Som modstykke hertil præsenteres i artiklen traditionelle kort, der er designet til netop som visual literacy at bidrage til, at der overhovedet bliver en reel debat om Udkantsdanmark & Kernedanmarke. Artiklen fremlægger ikke et politisk synspunkt. Artiklen præsenterer, hvor forbløffende effektivt politiske synspunkter kan fremlægges ved at tænke og agere i visual literacy. Artiklens budskab er at fremme den konstruktive debat generelt, hvor Den Rådne Banan og kortene blot tjener som eksempel.

Lars Brodersen er lektor, dr.scient, dr.sc.techn. ved Aalborg Universitet (lars@land.aau.dk)
Jan K. Staunstrup, ekstern lektor, PhD ved Aalborg Universitet (jks@land.aau.dk)
Jørgen Møller er lektor, arkitekt maa. ved Aalborg Universitet (jm@plan.aau.dk)
Steffen Knak-Nielsen er ass. fagleder ved Det Informationsvidenskabelige Akademi (skn@iva.dk)

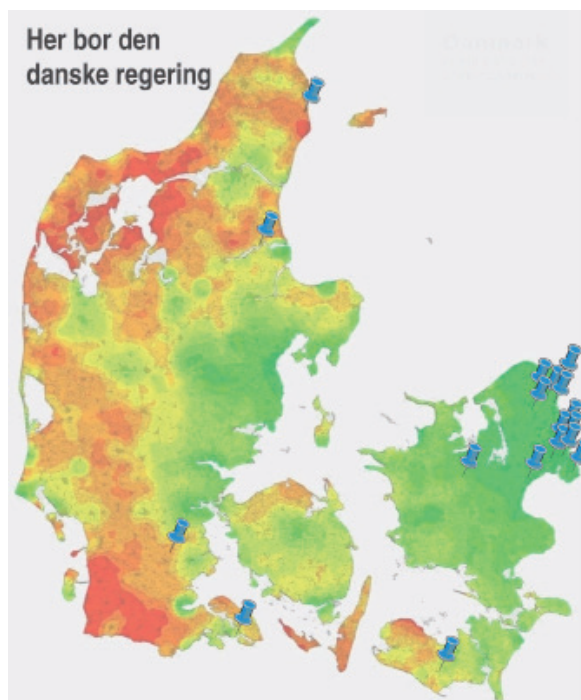
Kort kan være et fremragende diskussionsgrundlag, fordi det gode kort fungerer som billede og derfor kan blotlægge idéer og strukturer med betydelig oplysnings- og provokationseffekt, hvilket skaber den søgte debat. Effekten kan være næsten umulig at opnå med andre medier og informationstyper, fordi man der ofte selv skal opbygge ens mentale billede om emnet. Dermed kan det gode kort fremstå som et eksempel par excellence på visual literacy, som er evnen til at fortolke, bane sig vej gennem og skabe mening ud fra oplysninger, der fremlægges i form af et billede.

Kort er ofte et fremragende diskussionsgrundlag

"Alle taler om vejret, men ingen gør noget ved det" skrev Storm P. Noget tilsvarende kan siges om "Udkantsdanmark" og "Den rådne banan", som fyldte medierne op gennem det meste af 2010. Mange taler om "Udkantsdanmark", men ingen gør tilsyneladende noget virkningsfuldt ved det, selv om regeringen udarbejder det ene politikoplæg efter det andet og afsætter økonomiske midler i et betydeligt omfang til sygehuse, motorveje, andre projekter og politikker. Det vil dog ikke være rimeligt at postulere, at regeringen ikke gør noget. Her kan blot henvises til Landdistriktsredegørelsen fra 2011, hvor der i bilag 3 og 4 over halvtreds sider oplystes en række støttemuligheder og initiativer. Det kan imidlertid diskuteres, i hvilken grad disse samlet set virker, og der kan givetvis være mange forskellige årsager hertil. En kunne være, at det slet ikke er ønsket, at der gøres noget virkningsfuldt ved Udkantsdanmark. En anden

kunne være, at debatgrundlaget og den præsenterede information er for ringe. Påstanden i denne artikel er, at de debatterende ikke har et ordentligt informationsgrundlag at samtale på.

Det gode kort blotlægger idéer, strukturer og sammenhænge, som man ellers skal tænke sig til ved sammenstyknin g af data fra forskellige kilder. I figur 1 vises et eksempel på det gode korts egenskaber. Kortet viser, hvor den danske regerings medlemmer boede pr. oktober 2010. Temaet vises ikke på et hvilket som helst Danmarkskort, men et med udsøgt og specialdesignet form og indhold, hvor grønne områder repræsenterer den største pengeri gdom, og de røde områder egnene med færrest penge. Formålet med at vise kortet her i artiklen er at vise, hvor ”nemt” det er at skabe debat, og ikke at fremføre et bestemt budskab. Det er svært at undlade at kommentere kortet, når man ser det. Kortet appellerer kraftigt til at ytre sig. Det er den effekt visual literacy kan frembringe, hvis det gøres godt.

Figur 1. De danske ministres bopæl (oktober 2010) præsenteret på et kort med rigdomsfordeling. Ministre skal have lov at bo, hvor de lyster. Men hvordan er Udkantsdanmark sikret repræsentation i regeringen? Det er svært at undlade at kommentere kortets budskab.

Diffus debat om problemerne i Udkantsdanmark

Målt vha. de traditionelle velfærdsparametre *indkomst, fattigdomsproblemer, uddannelsesnivea u, arbejdsløshed og sundhedstilstand* samt andre forhold, der normalt bruges i den samfundsmæssige analyse af regional udvikling såsom *ejendomsprisers udvikling, boligbyggeriet og den demografiske udvikling* opdelt i aldersgrupper, så dannes der med uafrystelig klarhed et billede af Danmark, som er trukket skævt. I en årrække fra sluthalvfemserne og frem blev de forholdsvis neutrale begreber ”den geografiske ulighed” eller ”Det skæve Danmark” anvendt i officielle publikationer og på universiteterne. I den officielle, danske debat om landets fremtidige udvikling anvendes der i dag mange forskellige begreber.

Begrebet *udkantskommuner* har været anvendt af regeringen siden 2004 (Regeringen, 2004) som officielt begreb for en bestemt kommunetype, der ikke har større bysamfund, og som ligger i en betydelig afstand fra de større centre med mange arbejdspladser. I dag efter kommunalreformen er der omkring 20 kommuner, der tilsammen udgør *Udkantsdanmark* (som ikke er et officielt begreb).

Foruden begrebet *udkantskommuner* anvendes der fra officiel side flere andre begreber, som i sig selv kan sprede en vis forvirring, fordi de ikke dækker den samme geografi. Fx blev Danmark i forbindelse med tildelingen af landdistriktsstøtte delt op i en række kommunetyper (Kristensen, Kjeldsen og Dalgaard, 2007): *yderkommuner* (16 stk.), *landkommuner* (30), *mellekommuner* (17) og *bykommuner* (35). Samme inddeling anvendes i den nye Landdistriktsredegørelse fra 2011 (Indenrigs- og Socialministeriet, 2011). Seneste skud på begrebsstammen er, som følge af nylige ændringer og lempelser af Lov om Planlægning, at begrebet *yderkommuner* bruges om 29 særlige kommuner, udvalgt på baggrund af nogle få, simple indikatorer (Møller og Rolandsen, 2011).

Begrebet ”Den rådne banan” har sin baggrund i regionaløkonomien, hvor man i den europæiske debat omkring 1990 betegnede visse regioner, hvor innovation og vækst i økonomien var særlig fremgangsrig, som ”blå bananer”. Senere blev bananbegrebet introduceret i den danske debat om regional udvikling. En snæver kreds af landdistriktsforskere begyndte i interne debatter omkring 2004 at indføre råddenskab i bananen, som en populær, men ikke særlig præcis

betegnelse for de områder af Danmark, hvor væksten var minimal eller fraværende. Begrebet ”Den Rådne Banan” slog endelig igennem efter en række artikler i Weekendavisen i 2007.

Emnet ”Udkantsdanmark” kalder således på at blive præsenteret bl.a. på et kort, da det jo handler om forskellige fænomeners fordeling ud over Danmark. Aviser, tv-aviser m.fl. forsøger jævnligt at give passende præsentationer af Udkantsdanmark på kort. Men det er, som om det ikke rigtig motiverer, det pirrer ikke rigtig følelserne, det skaber ikke debat. Måske det er for nemt bare at zappe forbi og videre til et andet emne.

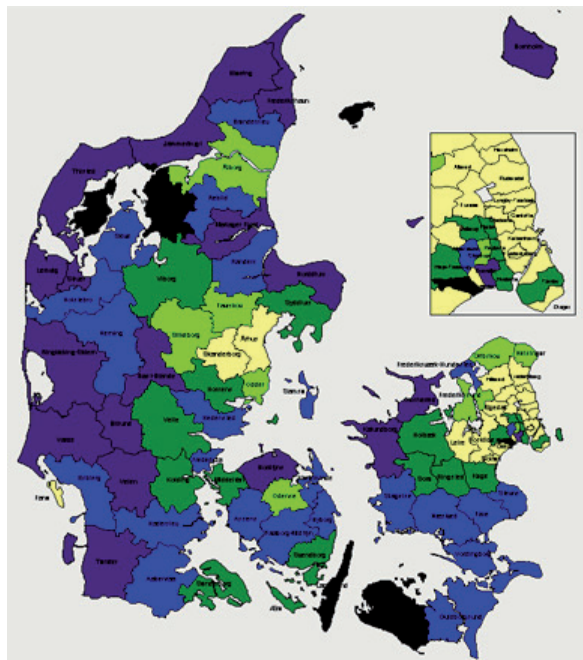
Løn, uddannelse og helbred er ifølge Arbejderbevægelsens Erhvervsråd et passende grundlag at diskutere Udkantsdanmark på (figur 2). Men hva’ så? En almindelig reaktion kunne være: ”Det er godt nok synd for dem i de røde områder, men så er det jo heldigt, at man selv bor i et grønt område.” Det kort, den type visual literacy flytter ingenting. Er kortet virkelig det mest samtale-inspirerende, der kan skabes? Næppe, da kortet bl.a. er for meget et enten-eller kort, hvor vægtningen af de forskellige elementer er uklar. Det er svært at svinge sig op til at kommentere budskabet.

Figur 2. *Løn, uddannelse og helbred* er ifølge Arbejderbevægelsens Erhvervsråd et passende grundlag at diskutere Udkantsdanmark på. (Kilde: <http://nyhederne.tv2.dk/article/30264258/>). Hvad skal man dog mene om det korts budskab? Det skaber næppe debat.

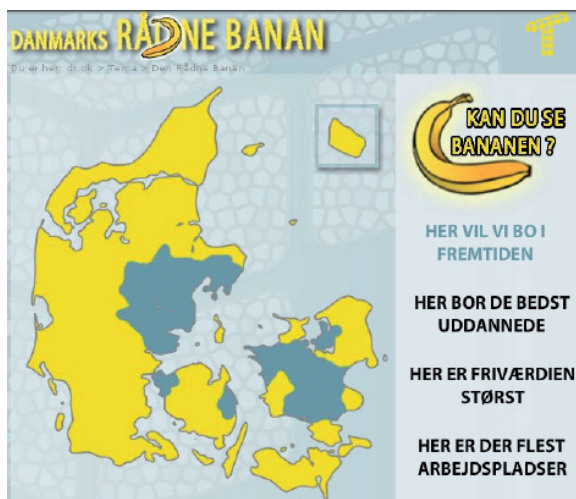
Danmarks Radio forsøger at beskrive Udkantsdanmark ved at kortlægge graden af uddannelse i befolkningen (figur 3). Men er man automatisk udkantsdanser med en kortvarig uddannelse, som kortet lægger op til? Der er noget galt i selve definitionen

af fænomenet *Udkantsdanmark*, ligesom der er noget galt med kortets måde at vise informationen på. For eksempel bliver det ifølge kortet straks meget bedre ved blot at flytte over kommunegrænsen mellem fx Vesthimmerland og Aalborg kommuner, og så nemt går det jo trods alt nok ikke i virkeligheden. Ej heller på det grundlag føler man egentlig trang til at blande sig i debatten.

Figur 3. *dr.dk's kort* (produceret af Niras Konsulenterne) om graden af uddannelse i dr.dk's tema ”den rådne banan”. (Kilde: <http://www.dr.dk/Tema/banan/Artikler/uddannelse.htm>). Hvad skal man dog mene om det korts budskab? Det skaber næppe debat.

Danmarks Radio har et tema ”Danmarks Rådne Banan” på www.dr.dk. I tema-behandlingen kan man klikke forskellige kort frem, bl.a. et der viser, hvor vi vil bo i fremtiden (figur 4). Kortet postulerer, at der ikke er nogen, der vil bo i København og Nordsjælland i fremtiden. Det skurrer så meget i en normal-danskers sind, at troværdigheden lider et knæk. Man kan ikke tage budskabet alvorligt. Den sandsynlige reaktion vil være, at kortet er usandt, og utroværdig information er der ingen, der gider benytte. Lysten til at blande sig i debatten på det grundlag er ikke stor.

Figur 4. dr.dk hævder, at der tilsyneladende ikke er nogen, der vil bo i København og Nordsjælland (og Odense og Aalborg) i fremtiden. Kilde: <http://www.dr.dk/Tema/banan/banankort.htm>. Kortet er utroværdigt og skaber dermed ikke debat.

Foranstående tre eksempler er tilfældigt valgte blandt mange om Udkantsdanmark, men indholdet og effekten er ikke anderledes i de andre tilfælde, der findes. Man bemærker, at der i visse henseender er indholdsmæssigt overlap mellem de tre viste kort, at der i visse henseender er et vist gennemgående mønster i temaet, men sandelig langt fra så meget, at man føler sig tryk og veloplyst. Det er jo egentlig en *kvalitetsdiskussion*, der lægges op til her, og i den sammenhæng kommer det selvfølgelig an på, hvem der skal bruge disse kort. Er kortene bare til almindelig underholdning, eller forventes de at blive brugt til noget seriøst?

I analysen af disse korts kvaliteter i forhold til diskussionen om Udkantsdanmark, bør det blandt andet betænkes, at det i al væsentlighed må og bør være *politikere*, der skal diskutere Udkantsdanmark og Den Rådne Banan. I hvert fald er det nødvendigt for en politisk diskussion af emnet, at politikerne er oplyste. Det må antages, at politikerne stopfordres med information om fx Udkantsdanmark. Et godt spørgsmål må derfor være, hvor lang tid en politiker har til at studere et kort som fx et af de ovenstående, dvs. fokusere opmærksomheden og være koncentreret? Sandsynligvis højest et halvt minut. Nok snarere mindre. Og hånden på hjertet: tror vi på, at politikerne vil føle sig oplyst og bedre rustet til debatten efter at have set på et eller flere af ovenstående kort i et

halvt minut? Næppe! Eller rettere: det er forståeligt, hvis politikerne opgiver at benytte kort som samtalegrundlag, hvis de ovenstående kort er repræsentative for kvaliteten af informationsgrundlaget.

Visual literacy og det gode kort

Spørgsmålet om, hvad der skaber attraktive og effektive kort, handler om, hvorledes kort formidler information og dermed også om, hvilke kompetencer hos kortlæseren, der er i spil i en kommunikation, hvor kortet fungerer som primær informationskilde.

Det er i bund og grund det samme spørgsmål, som pædagogisk faglitteratur har beskæftiget sig med i mange år i diskussioner om fænomenet *visual literacy*. *Visual literacy* handler om evnen til at bane sig vej igennem og skabe mening på grundlag af oplysninger, der fremlægges i form af billeder, og under den forudsætning, at billeder kan "læses" (se fx Ausburn et al., 1978 og Bamford, 2003). Men spørgsmålet om, hvordan billeder "læses", er videnskabeligt set uafklaret. Ausburn og Bamford betragter læsning af billeder næsten på samme måde, som læsning af tekst. For dem er visual literacy et spørgsmål om at lære at forstå, hvorledes billeders grammatik fungerer. Dette synspunkt om "sproglig strukturalisme" i billeder er der imidlertid ikke enighed om, og nyere teorier om literacy taler derfor ikke bare om visual literacy, men også om digital literacy (se fx Høyrup, 2011). Her knyttes begrebet literacy sammen med mediet og ikke sprogformen. Men selv om Høyrup ikke stiller sig tilfreds med at knytte begrebet til en ren teknologisk definition af medier, mener hun, at *literacy*'er grundlæggende drejer sig om *tekster* (Høyrup, 2011, s.109). Begrebet "læsning" er da også problematisk og måske uklart at bruge i sammenhæng med billeder, fordi "læsning" og betydningsdannelse med billeder er mere kompleks end læsning af tekst (tekstbaseret literacy). Men netop dette forhold giver mulighed for i en visuel formidling at udtrykke et informationsindhold i flere dimensioner, med flere fortolkningsmuligheder og dermed større formidlingspotentialer, end man kan i en tekst.

I forhold til denne artikels sigte, som er at diskutere, hvordan billeder kan understøtte informationsdesign med henblik på at fremme kvalificeret debat, er en af de væsentlige forskelle mellem tekst og billeder *symbolelementet*, det som Charles Sanders Peirce betegnede *tredjehed*. Tekst er som princip symbolske re-

præsentationer, mens billeder som princip ikke er det (man kan dog være det under visse givne omstændigheder fx vejskiltet med ”havelågen” repræsenterende en jernbaneoverskæring). Tredjehed og i denne sammenhæng symbolet har som grundlæggende egenskab at være beskrivende på en prædestinerende måde. Symbolet beforder fx ikke idéer, men derimod relationer i allerbredeste forstand, fx regler. Det er jo godt nok, fordi tekst netop derfor egner sig til fx at formidle præcis information, påstande, besked om regler o.l. Symboler virker kun på grundlag af noget, som allerede er aftalt; det er en grundforudsætning i tredjeheden. Symbolanvendelsen efterlader derfor et begrænset, et endeligt antal fortolkningsmuligheder på hvert enkelt ord, fordi symbolanvendelsen er regelbundet og dermed aftalt.

Langt de fleste billeder er i den fænomenologiske gruppe, som Peirce betegnede *førstehed*. Førstehed er nul-dimensional i betydningsdannelsen, for nu at bruge et naturvidenskabeligt begreb. Førstehed er ureflekteret og uden relationer, regler og fastlagte principper. Billedfortolkning er interessant, som følge af den manglende prædestinerede betydning, fordi usikkerheden vokser mht., hvor den specifikke betydningsudlæsning ender. Den positive side af fraværet af prædestineret betydning er, at der er åbnet for alle mulige fortolkninger; fra et punkt kan man frit rejse i alle retninger. I forhold til at skabe fx en politisk debat må det netop være her, der skal tages udgangspunkt mhp. informationsdesign.

Denne artikels pointe er, at der ved brug af billeder kan komme fortolknings-dimensioner frem, som ikke fremstår og ikke kan fremstå i en tekst. Tekster prædestinerer betydningsdannelsen (groft sagt), mens billeder beforder idéer og dermed debat. Figurerne i nærværende artikel er et eksempel på fremlægelse af en idé med massiv anvendelse af billeder, hvorved der opstår betydningsdannelse hos læseren i et omfang og med en styrke, som næppe kan opnås gennem tekst eller andre symboltyper (tredjeheder) alene.

Som det fremgår af den faglige diskussion om *Visual Culture* (Dikovitskaya, 2005), har billeder i dag stor betydning for meningsdannelsen i samfundet. Fra midten af 1800-tallet har den vestlige verdens visuelle medier udviklet sig fra at være elitære informationsressourcer til at spille en stadig mere central rolle i det offentlige kommunikationsmiljø. Kulturskiftet

er faciliteret af fx fremkomsten og udviklingen af nye trykteknikker, fotografiet, film og tv. Denne visualisering af samfundet, som kulturskiftet repræsenterer, har medført en styrkelse af både den videnskabelige interesse for visuel kultur og af den visuelle læsekompetence i befolkningen generelt. Det er et forhold som den politiske debat kan drage nytte af, fx i diskussionen om Den Rådne Banan.

Kortene i denne artikel viser desuden, at det gode kort, den gode førstehed, hvis det virkelig skal batte noget, skal rumme alle Peirces tre sub-førsteheder, og at det gode kort faktisk skal fungere som billeder og ikke som kort i traditionel forstand (dvs. som diagrammer). Traditionelle kort analyseres som diagrammatiske symboler, perceptuelt og intellektuelt, og det er jo noget ganske andet end billeders umiddelbarhed.

De tre sub-førsteheder er (1) det rene billede som første-førstehed, (2) diagrammet som anden-førstehed og (3) metaforen som tredje-førstehed. Det gode kort, den gode førstehed er en formidlingsform, som samordner de tre kommunikationsfacetter i billeder; et rent billedniveau, et diagramniveau og et metaforniveau (det sidste jævnfør fx Roland Bartes' mytologier). Alle tre sub-førsteheder skal være til stede, for at det bliver rigtig godt. Når det er rigtig godt, er kortet løftet op på et kvalitetsniveau, hvor det fungerer som billede og ikke som kort i traditionel forstand og slet ikke som tekst med prædestineret betydningsdannelse.

Det rene billede, første-førsteheden, muliggør den umiddelbare idéformidling, fordi billedet erkendes sanseligt. Det rammer direkte ind i følelsen og passer dermed til tempoet i en moderne politisk debat. Diagrammet, andet-førsteheden, refererer til erfaringen og er derfor en mere tidskrævende formidlingsform; der skal ske en vis bearbejdning. Metaforen, tredje-førsteheden, skal bearbejdes intellektuelt. Metaforen er kulturelt betinget og formidler til en vis grad prædestineret betydning.

Tekster er ganske vist tredjeheder, men kan dog indeholde diagrammet (som andet-tredjeheden) i fx brugsanvisningen og metaforen i fx poesien. Således kan tekster under visse omstændigheder ligne billeder; men ingen tekster har første-førsteheden. Det har billedet og det gode kort. Formidlingsmæssigt indeholder billedet og det gode kort derfor en erken-

delsesmæssig dimension mere end tekst. Derfor har det gode billede og det gode kort så stor kommunikativ styrke.

Man skal vække interessen for opbygning af viden

Indledningsvis blev det postuleret, at den udeblivende handling mht. at gøre noget ved problemet Udkantsdanmark måske skyldes mangel på et ordentligt samtalegrundlag. Men hvad er det egentlig? Begrebet ”ordentligt samtalegrundlag” refererer til Peirces og Gadameres synspunkt om, at ingen information dur til noget udenfor den sammenhæng, den er beregnet til at blive brugt i. Gadameres udtrykker sit synspunkt i teorien om, at modtageren strukturer al modtaget information efter vedkommendes forståelseshorisont, der også inkluderer det projekt, som motiverer personen til at opsøge information. For Gadamer er forståelse, fortolkning og anvendelse en sammenhængende proces. Man har ikke forstået, før man anvender, og omvendt forudsætter anvendelse netop forståelse (Gadamer, 1986, s.313). Et af de centrale elementer i Gadameres filosofiske hermeneutik er, at forståelse-og-anvendelse opnås i samtalen ved bl.a. at få de personlige opfattelser eller forståelseshorisonter til at smelte sammen. Begrebet *samtale* skal i denne sammenhæng forstås i allerbredeste forstand. Gadamer lægger dermed vægt på, som Peirce i sin pragmatisme, at inddragelse af anvendelse er nødvendig, for at der være tale om fornuft i det hele.

Peirce udtrykker det samme som Gadamer om end noget mere abstrakt. Peirces pragmatisme handler om forholdet mellem tegn og fortolkning, og ikke mindst om hvordan den intenderede mening formidles. Det vil sige forestillingen om, at udviklingsprocesser, herunder også en personlig, skrider frem ved at gøre begreberne klare ud fra de mulige konsekvenser, vi kan forestille os, antagelsen af dem vil have (Peirce, 1994). Den praktiske konsekvens af pragmatismen er beskrevet i Peirces fænomenologi og semiotik (se Peirce, 1994 & Brodersen, 2007). Peirces synspunkt, som Gadameres, at ingen information dur til noget udenfor den sammenhæng, den er tænkt brugt i, udtrykkes med den semiotiske interpretants tre fænomenologiske tilstande (førstehed, andethed og tredjehed). De tre tilstande er alt, hvad vi mentalt hver især består af, men som følge heraf også er en fuldstændig beskrivelse af en persons forståelse, herunder også det projekt, som motiverer til at opsøge hhv. modtage information.

Derfor er i denne artikel om Den Rådne Banan det indledende, nødvendige spørgsmål: hvad skal information om Udkantsdanmark egentlig bruges til? Hvis informationen fx blot skal gøre opmærksom på forskelle i levevilkår, eller blot fremlægges for at underholde, skaber informationen i figur 2, 3 og 4 næppe kontakt som indledning til en egentlig samtale, fordi der allerede er rigelig information i mange kanaler om eksempelvis grupper i samfundet, som har det svært eller dårligere levevilkår end normal-danskeren. Men om det så var godt nok i sig selv at gøre opmærksom herpå, at der er en utilfredsstillende skævdeling, handler det jo altså stadig om, at informationen skal bruges til noget. Hvorfor skabes og formidles informationen? Vi postulerer, med reference til Peirce og Gadamer, at information udelukkende skabes med det formål at påvirke til forandring; ingen information skabes for blot at være.

Debatten om Udkantsdanmark handler måske om, at den utilfredsstillende tilstand ønskes afløst af en tilfredsstillende tilstand, hvor der er mindre eller slet ingen skæv ressourcefordeling. Eller måske handler diskussionen om, at det er fint nok, at der er den skæve ressourcefordeling, og om hvad der så kan gøres for at befæste skævdelingen. Alle synspunkter er jo i princippet lødige i en demokratisk debat. Lad os antage, blot for eksemplets skyld, at debatten handler om ressourcefordeling. Spørgsmålet må altså derfor være, hvordan der ved hjælp af kort kan gives et argument i debatten om ressourcefordeling mellem Kernen Danmark og Udkantsdanmark. Det er ikke et argument blot at konstaterede eksisterende fordeling, som det er tilfældet på de tre kort i figur 2, 3 og 4. Den rene konstatering, som ovenstående kort, er i denne sammenhæng blot *data*. Et argument skal fremlægges som *information* (jf. Peirces fænomenologi og semiotik (Brodersen, 2007, s. 314)).

Data er fakta, data er ren konstatering og i denne sammenhæng det samme som *førstehed* i Peirces fænomenologi. Førstehed alene fører godt nok til mulighed for formidling af en idé som potentiale, men er langt fra et argument. Argumenter består primært af *påstand*, *belæg* og *hjemmel*, jf. Toulmins argumentationsteori. Det er det samme, som Peirce skrev om i sin fænomenologi om *tredjehed*. Data skal struktureres, så de tilpasses modtagerens forståelseshorisont. I praksis vil det sige, at de tredjeheder, bl.a. relationer og forudsætninger men også sprog,

der hersker i fx politikerens bevidsthed, sætter den struktur, som skal lægges ned over data, så data bliver til information. Altså, ind i politikernes hoveder og find den gyldige struktur der. Strukturen findes inde i politikernes hoveder, og ser nok lidt anderledes ud end så mange andre menneskers.

Problemet er ikke, at politikerne ikke er kvikke nok til at forstå kompleks information. De bruger jo rigelig energi sammen med fx regneark, budgetter, komplekse redegørelser, oprivende borgermøder osv., så det er ikke der, det går galt. De arbejder bare på nogle helt andre strukturer, forudsætninger m.m. (tredjeheder) end fx dem, der findes hos informationsdesignere, kort-magere, journalister m.fl. En journalist ville udtrykke formidlingsopgaven således: hvilken historie er det, du vil fortælle politikerne om Udkantsdanmark & Kernen Danmark? Det handler om *information*, der er tilpasset modtagerens forståelsehorisont. Det værste, man kan gøre, er blot at servere data måske med den hensigt at fremstå neutral og objektiv; det fører kun til negligering. Der skal formidles *information*, som kan skabe *viden*.

Attraktive og effektive kort

Når der så er skabt *information*, melder spørgsmålet sig, hvordan man skaber et attraktivt og effektivt kort med visuel præsentation af *stedbestemt information*. I denne sammenhæng er den stedbestemte information de aspekter, der beskriver, hvor Kernen Danmark og Udkantsdanmark befinder sig. Relationerne mellem på den ene side *stedbestemt information* og på den anden side *visuel præsentation* giver visse bindinger i forhold til hinanden, især at *positionen* ikke er en variabel i den visuelle præsentation, som det fx er tilfældet på plakater, i reklamer m.m. På et kort er temaets *position* en del af data-egenskaberne. Det er godt, fordi det er netop det, der gør kort så effektive som informationsformidler. Men det er en særlig disciplin at beherske netop dette med temaets og informationens position, især i relation til at der også skal formidles beskrivende information. Ukendskab til denne særlige disciplin forleder desværre ofte til at skabe kort, der gengiver irrelevant og derfor forstyrrende information, som det bl.a. er tilfældet i de tre kort i figur 2, 3 og 4. Fx har kommunegrænser næppe noget at gøre med Udkants- og Kernen Danmarks egenskaber. Man slipper ikke ud af Udkantsdanmark og over i Kernen Danmark ved at hoppe over på den anden

side af en kommunegrænse, som fx kortet i figur 2 antyder skulle være muligt. Fænomener som fx Udkantsdanmark er diffuse i deres afgrænsning, præcis lige som kysten på Fanø eller kanten på en mose. Hvor er kanten på en mose? Ja, det kommer an på... Hvor er grænsen for Udkantsdanmark? Ja, det kommer an på ...

Kort som informationsformidler skal bestå af to elementer: (1) historien der skal fortælles, og (2) et referencegrundlag. Alle tre kort i figur 2, 3 og 4 lider af mangel på begge dele. For det første, må man spørge sig, hvilken historie de fortæller, eller rettere mangler at fortælle. Alle tre kort efterlader læseren i et ”og hvad så ...?” Og referencegrundlaget i de tre kort er heller ikke så gunstigt, som det kunne være. Fænomenet *kommunegrænser* initierer måske nogle af egenskaberne ved Udkantsdanmark og Kernen Danmark, som fx velfærdsniveauet, selv om der på grund af de nye storkommuner som fx Aalborg internt kan være overordentlig store forskelle i alle de faktorer, man rutinemæssigt vil lægge vægt på i en socioøkonomisk analyse på sogneniveau eller niveauet for de tidligere kommuner. Men dels er det vel ikke de initierende faktorer, der skal formidles i den indledende kontakt- og samtalekabende informationsudveksling, men derimod effekterne, dels er der mange andre egenskaber ved hhv. Udkantsdanmark og Kernen Danmark, fx transportinfrastrukturen, der ikke hænger sammen med kommunegrænserne. Derfor forstyrrer visningen af kommunegrænser mere, end de gavner i forhold til at skabe debat. Kommunegrænser er blot et eksempel på problemer mht. at skabe det rette referencegrundlag. For at løse den knude er det nødvendigt at tage udgangspunkt i spørgsmålet om, hvilken historie, der skal fortælles. Og så er vi tilbage ved Peirce og Gadamer; information har kun værdi i sammenhæng med en anvendelse.

Lad os tage et eksempel, hvor der i en langsigtet politisk debat skal diskuteres de store linjer i trafikinfrastrukturen i Danmark i 2060. Resultatet af debatten kunne for eksempel være et kort, hvorpå de store linjer i den kommende trafikinfrastruktur er tegnet. Måske det endda ville være sådan, at politikerne undervejs i debatten brugte et kort, hvorpå de kunne tegne deres synspunkter og argumenter.

Figur 5. Kan Google Earths luftfoto- og billedkort eller et traditionelt grundkort benyttes som grundlag for en politisk debat om trafikinfrastruktur anno 2060? Kilder: Google Earth og Kort & Matrikelstyrelsen.

Google Earth er blevet vældig populært i de senere år. Et pragtfuldt produkt med dejlige, let tilgængelige fotografier af jordoverfladen og andre data. Men giver Google Earth et godt grundlag at diskutere trafikinfrastruktur anno 2060 på? Måske, måske ikke. Diskussionsgrundlaget kunne også udformes som et traditionelt grundkort, som det er kendt fra skoleatlaser og topografiske kort (i kortdomænet kaldet et *grundkort*). Begge korttyper er på hver deres facon attraktive og tilforladelige. Google Earth fordi det er så kendt. Det traditionelle grundkort fordi det kommer fra en autoritet og ligner noget, vi har set mange gange, og som vi stoler på. Det traditionelle grundkort har endda den fordel, at det allerede indeholder store dele af den eksisterende trafikinfrastruktur, så umiddelbart forekommer det som det ideelle grundlag.

Lad os se, hvordan det ser ud, hvis vi tegner historien, der skal fortælles, dvs. de mulige, nye hovedlinjer i trafikinfrastrukturen anno 2060, på Google Earth og det traditionelle grundkort (figur 6 og 7). Det er, mht. Google Earth, som om læseren fortsat efterlades med et ”og hvad så ...?”. Google Earth tilbyder ikke et relevant referencegrundlag, der fortæller læseren begrundelsen for netop disse placeringer. Jo, læseren

kan gætte og læse egne erfaringer ind i kortet. Men er det smart? Nej, det er ikke smart, for så optræder der pludseligt store mængder usagt information i debatten, nemlig det som hver enkel politiker læser ind i kortet – for at forstå den historie, som er delvist tegnet. Det, der læses ind i kortet, kan for eksempel være befolkningstæthed, kendte trafikale problemer, bosætningsmønstre o.l. Hvis disse data er vigtige for dannelsen af den nødvendige information, skal de da fremgå af referencegrundlaget. Det er det, man har grundkortet til. Det rette referencegrundlag sammen med historien, der skal fortælles, er netop den effektive information, som kræves for at kunne deltage kvalificeret i en debat, dvs. sørge for at der skabes den rette viden i politikerens bevidsthed.

Tegnes et forslag til trafikinfrastruktur anno 2060 oven på det traditionelle grundkort, kan det på en måde se vældigt overbevisende ud, fordi det bliver sammenligneligt med det eksisterende trafiknet. Det ser også overbevisende ud, fordi tegningen af trafikinfrastrukturen spænder et solidt net ud over landet. Det ser meget ordentligt ud og derfor overbevisende.

Figur 6. Umiddelbart er det nemt at tegne et net af nye trafikårer ud over Danmark i Google Earth. Men hvordan i alverden skulle man dog på det grundlag kunne vurdere, om forslaget er fornuftigt? Vurdering kan kun foretages, hvis læseren i eget sind indlæser yderligere information om samfundets strukturer, og det er ikke hensigtsmæssigt.

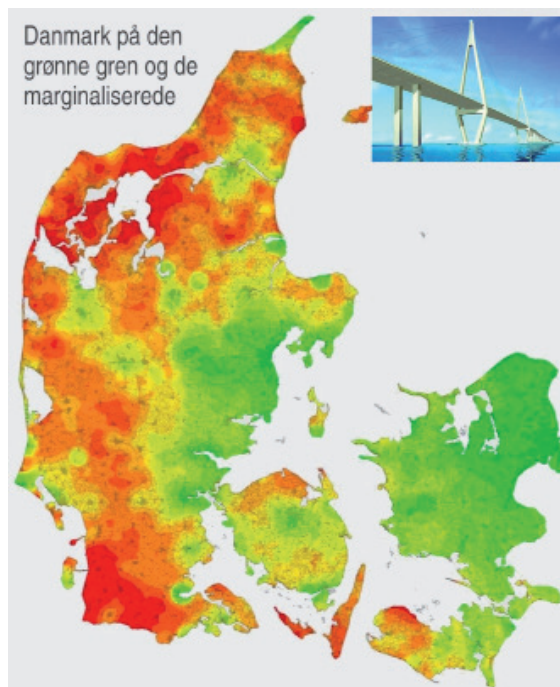
Figur 7. Et forslag til trafikinfrastruktur anno 2060 tegnet ovenpå et traditionelt kort. Det ser ordent-

ligt og derfor overbevisende ud. Men er det et godt grundlag at diskutere forslaget kvaliteter på? Og hvad blev der af Udkantsdanmark og Kernedanmark?

Men hvad blev der i mellemtiden af Udkantsdanmark og Kernedanmark på kortene? De to-fire forudgående kort (Figur 5 til Figur 7) har faktisk ikke noget med Udkantsdanmark og Kernedanmark at gøre. Det aspekt må man selv læse ind i kortene, ud fra hvad man nu selv mere eller mindre tilfældigt finder relevant. Det er ofte et generelt problem i kortskabelsesprocesser, at man glemmer det egentlige diskussionsgrundlag (fx Udkantsdanmark og Kernedanmark) og lader sig bort-fascinere af kortets generelle dyder.

Fremtidig trafikinfrastruktur som konsekvens af Den Rådne Banan

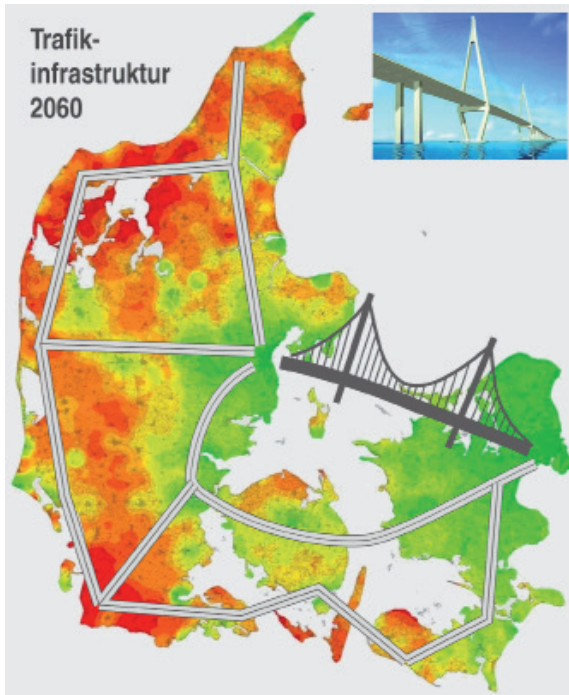
Lad os for eksemplets skyld antage en hypotese om, at Udkantsdanmark og Kernedanmark i al væsentlighed baserer sig på rigdomsfordelingen hhv. fattigdomsfordelingen. Man hører iblandt, at der hos mennesket grundlæggende er tre motiver til alle typer handlinger: kærlighed, magt og penge. Pengene, dvs. rigdomsfordelingen er mulig at vise på et kort, som det er gjort her med grøn farve for de rigeste og rød farve for de mindst rige hhv. fattigste.

Figur 8. Rigdomsfordeling i Danmark (grøn = rigest, rød = mindst rig hhv. fattig) baseret på ejendomsvær-

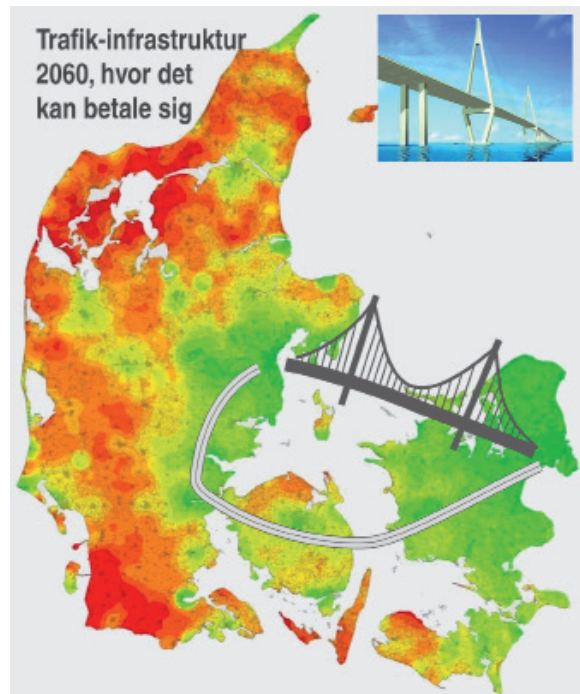
dier. Kortet er udarbejdet af Jan K. Staunstrup, Aalborg Universitet.

Tegnes forslaget til trafikinfrastruktur anno 2060 ovenpå kortet med rigdomsfordeling, begynder der at ske ting og sager. Så er der straks noget, der pirrer følelserne og animerer til holdninger og debat. Hvorfor skulle man dog for eksempel bruge penge, mange penge, på at bygge store, nye veje i de røde, fattige områder?

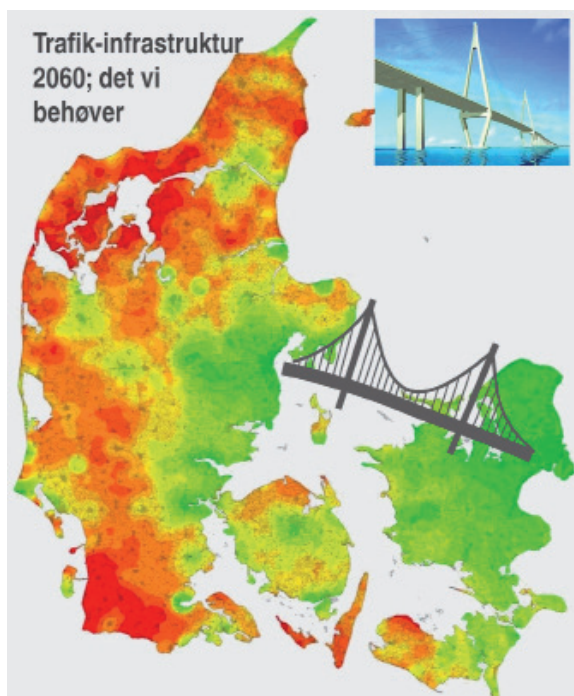
Figur 9. Nu begynder det at blive interessant. Tegnes forslaget for trafikinfrastruktur ovenpå kortet med rigdomsfordeling, begynder der at ske noget, som fx spørgsmål om det virkelig er nødvendigt med så meget trafikinfrastruktur i de røde (fattige) områder. Idé: Henrik Dahl.

Altså ud med vejene i de røde områder så linjerne i den nye, store trafikinfrastruktur fokuserer på en vejforbindelse mellem Århus og København via Fyn og en direkte forbindelse over Kattegat. Nu begynder det at se rimeligt ud.

Figur 10. Hvis nu de store linjer i den fremtidige trafikinfrastruktur begrænses til de grønne områder, er det vist et ganske harmonisk billede, der dukker op; glem de røde områder, glem Udkantsdanmark!

Men man kan jo også lige så godt være direkte og ærlig og skære forbindelsen over Fyn væk. Hvad skal vi dog med Fyn-forbindelsen, når der kommer en direkte forbindelse over Kattegat? Reducer snakken om de store, nye linjer i trafikinfrastrukturen til det, der batter: nemlig den direkte forbindelse mellem Danmarks to rigdomsmetropoler Århus og København (figur 11). Tanken er besnærende og båret godt frem af det dragende grundkort. Ikke sandt? Vi vil påstå, at de fleste sandsynligvis vil gå med i denne fokuserede debat (figurerne 9 til 11) og glemme alt om at tale om en direkte forbindelse mellem eksempelvis Tønder og Rudkøbing (figur 12). Et indbygget retorisk trick fra figur 9 til figur 11 er at reducere informationen fra at være polydimensional (Peirces tredjehed, argumentet) til at være endimensionel (Peirces andethed, udsagnet). Det er effektivt, nemt og bekvemt at gå i andethed, som fokuserer og forenkler diskussionen, og så glemme de besværlige nuancer i tredjeheden om relationer, betingelser, mellemvarerne osv.

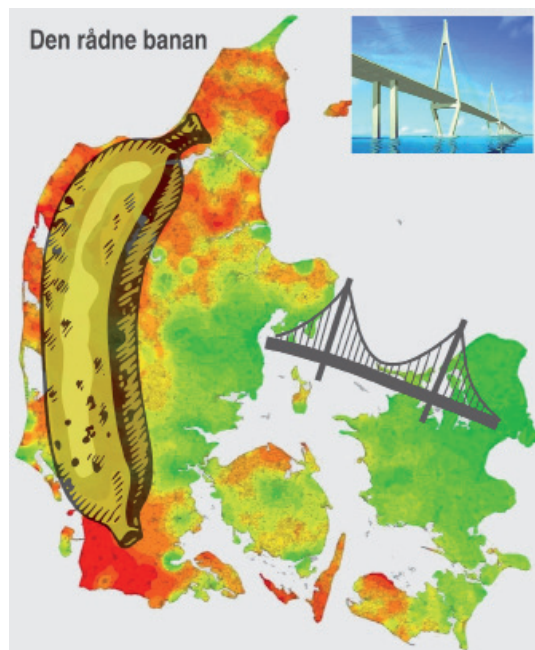
Figur 11. Lad os bare gå direkte til bidet og glemme forbindelsen over Fyn eller en direkte forbindelse mellem Tønder og Nakskov. Reducer det hele til en direkte forbindelse mellem de to rigdomsmetropoler i Danmark. Så er den klar, og det ser faktisk klart, fornuftigt og forståeligt ud. Et indbygget retorisk trick er, at kortet reducerer informationen fra at være polydimensional (argument), som i figur 9, til at være endimensional (udsagn), som i figur 11.

Dermed er det også blevet klart, hvad det er, der skaber Udkantsdanmark og Kernen Danmark. Der er ingen, der med rimelighed vil kunne argumentere *mod* forslaget om den direkte forbindelse Århus-København og *for* forslaget om en tilsvarende forbindelse mellem Tønder og Nakskov. I det hele taget vil det være svært på grundlag af dette kort at brænde igennem med et synspunkt om, at der også skal bygges store trafik-infrastruktur-anlæg i Udkantsdanmark. Kortet viser altså med al tydelighed, hvor Den Rådne Banan befinder sig. Dermed har formidlingen flyttet sig ikke bare fra data til information, men sågar også fra information til viden.

Men det vigtigste at bemærke efter disse eksempler i figurene 9 til 13 er, at det er umådeligt svært at undlade at danne sig en mening og ytre sig. Det er vist umuligt at forblive uberørt af eksemplerne. Det er visual literacy styrke og må fx være målet i enhver demokratisk debat.

Figur 12. Styrken i visual literacy er også, at den præsenterer absurde idéer, så ingen efterlades i tvivl om absurditeten. En direkte forbindelse mellem Tønder og Nakskov kan der ikke argumenteres for.

Figur 13. Dermed er der skabt grundlag for at tegne Danmarkskortet med Den Rådne Banan. Nu er det

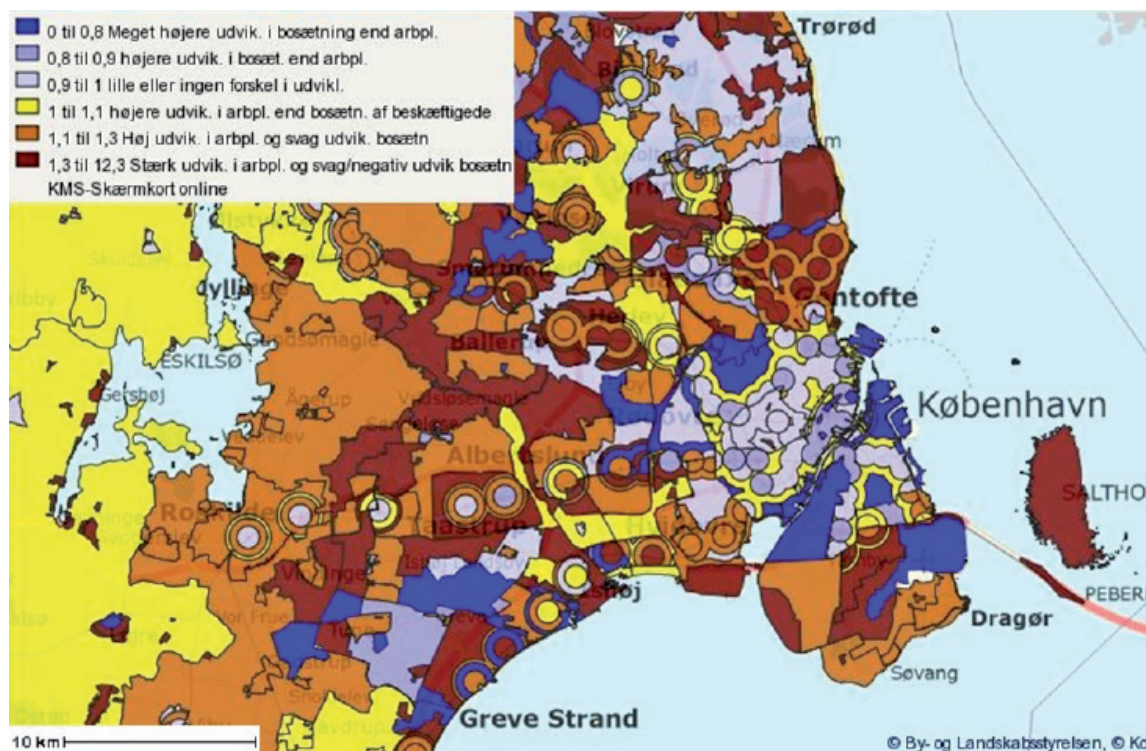
til at forstå, hvad der skaber Udkantsdanmark og Kernen, og hvor disse er. Alt i alt en historiefortælling, der er umulig på traditionelle kort og næsten lige så umulig at gi' med almindelig beskrivende tekst.

Historien, som den er fortalt her på grundlag af kortet med rigdomsfordeling, afslører også, at debatten om Udkantsdanmark og Kernen lider af den skævhed, at den opdeler Danmark i *enten eller*. Enten er man i Udkantsdanmark, eller også er man i Kernen. Den effekt kan forklares med Peirces førstehed (potentialet), andethed (handlingen, det fysiske) og tredjehed (forudsætningerne, handlemåde, relationer). Det er nemt, bekvemt og effektivt at gå i andethed, som fokuserer, og glemme de besværlige tredjeheder om relationer, betingelser, mellemvarerne osv. Det bør stå klart, at når der er et Udkantsdanmark og et Kernen, må der også være en stor mængde Mellemveden, som i virkeligheden må være langt den største del af landet og befolkningen. Både Kernen og Udkantsdanmark må logisk set udgøre ganske små, måske endda forsvindende dele af Danmark. Og hvordan får man så lige Mellemveden med ind i debatten, og er det

ønskeligt? Det kan næppe lade sig gøre pga. politiske debatters natur, der ofte fokuserer på handlekraft, og ikke vinder styrke ved at gå ind i alt det der i midten. Men det er en helt anden snak, som må føres et andet sted.

Ovenstående historiefortælling har også den svaghed, ud over at den glemmer Mellemveden, at den blotlægger et muligvis sandt men ubehageligt aspekt, nemlig at de rige rager til sig, og at det i vid udstrækning er acceptabelt. Synspunktet er ikke nødvendigvis udtryk for denne artikels forfatteres synspunkter. Det er blot nødvendigt også at diskutere det aspekt i debat-grundlaget; hvor ærlig skal debatten være?

Det gode kort er ikke bare noget, der opstår af sig selv, vupti. At fremstille gode kort med alle de førnævnte kvaliteter kræver viden om informationsdesign, referencegrundlag, grafiskdesign og meget andet. I figur 14 er for kontrastens skyld vist et eksempel på, at kort også kan være en elendig informationsformidler. Hvad kortet i figur 14 egentlig forventes benyttet til, får stå hen i det uvisse.

Figur 14. For kontrastens skyld: kort kan være lige så elendige informationsformidlere, som de kan være gode. Hvad dette kort egentlig forventes benyttet til, får stå hen i det uvisse. Kilde: <http://miljoegis.mim.dk>, 2008.

Morale

Der er flere moraler at drage af denne historie. En demokratisk debat, som fx debatten om Udkantsdanmark og Kernerland, kan blive ganske skarp, ærlig og præcis, hvis der vælges det rette debatgrundlag, som for eksempel et grundkort med rigdomsfordelingen i Danmark. Om det så vil være ”politisk korrekt” at føre debatten på et sådant grundlag, hvor forudsætningen er, at de rige rager til sig, er en anden sag. Men eksemplerne turde vise, at det med det rette debatgrundlag kan være endog meget svært at lade være med at blande sig i debatten, hvilket vel må være det højest opnåelige for enhver demokratisk debat. Det er visual literacy, når det er bedst.

Det retoriske trick i denne historie er det dygtigt udformede og meget politiske kort med rigdomsfordelingen. Kort opfattes almindeligvis som neutral og objektiv information. Det er desværre en fejlagtig indbildning; indholdet i kort har altid været og vil altid være resultatet af en menneskelig data-udvælgelse og formidlingsbearbejdning. Der er ingen naturlove, der foreskriver kortindhold. Præcis lige som med enhver anden form for information. Kortet med rigdomsfordeling er udformet bevidst til at være et politisk debatindlæg. Derfor er der fx valgt markante farver, som pirrer. Det er et bevidst og politisk valg, og sådan er betingelserne i enhver politisk debat; vælg de ”våben”, der må antages at kunne afgøre kampen. Alene kortet med rigdomsfordeling kan bruges i rigtig mange sammenhænge. Der findes andre nødvendige grundkort-temaer som fx indkomst, politisk observans, erhvervsstruktur, lægetilgængelighed, sundhedsprofiler m.fl.

Kort er ikke bare visual literacy. Der skal arbejdes omhyggeligt med udformningen af kort som med enhver anden informationstype. Men der er masser af muligheder for skarp, præcis og gennemtrængende information, hvis det gøres godt. I den foranstående diskussion af begrebet *visual literacy* fremføres påstanden, at billeder kan formidle information langt mere effektivt end tekst, såfremt grundlæggende fænomenologiske principper inddrages hhv. respekteres. Kortene i figur 8 til 12 er et eksempel på den værdiforøgelse i formidling og betydningsdannelse, som det gode billede, det gode kort kan bidrage med. Forudsætningen er systematisk omgang med de fænomenologiske grundprincipper, men så når man også et særdeles effektivt kvalitetsniveau for formidlingen.

Referencer

- Ausburn, L, & Ausburn, F (1978). *Visual literacy: Background, theory and practice*. PLET, 15(4), 291-297.
- Bamford, A (2003). *The Visual Literacy White Paper*. Commissioned by Adobe Systems Pty Ltd, Australia.
- Brodersen, L (2007). *Geokommunikation – et synspunkt om indholdsarkitektur for geokommunikation, om betingelser og muligheder for at opnå enighed om sag og sted som grundlag for beslutning på et fænomenologisk, kommunikativt, semiotisk og retorisk grundlag*. Frederikshavn : Tankegang a-s.
- Brodersen, L (2008). *Kommunikation med kort – informationsdesign og visualisering*. København: Nyt Teknisk Forlag.
- Dikovitskaya, M (2005). *Visual culture : the study of the visual after the cultural turn*. MIT Press.
- Gadamer, HG (1986). *Bd. 1. Hermeneutik: Wahrheit und Methode. – 1. Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik*. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck).
- Gadamer, HG (1986). *Bd. 2. Hermeneutik: Wahrheit und Methode. – 2. Ergänzungen, Register*. Tübingen J.C.B. Mohr (Paul Siebeck).
- Høyrup, H (2011). Digital literacy - en kulturel vidensmedieringspolitik. I: H.J. Nielsen, H. Høyrup & H. Dam Christensen (red) *Nye vidensmedier. Kultur, læring, kommunikation*, 97-114. Frederiksberg : Forlaget Samfundslitteratur.
- Indenrigs- og Sundhedsministeriet (2011). *Landdistrikredegerelse 2011*. København.
- Kristensen, IT, Kjeldsen, C og Dalgaard, T (2007). *Landdistriktkommuner – indikatorer for landdistrikt*. Danmark Jordbrugsforskning, afdelingen for Jordbrugsproduktion og miljø. Tjele.
- Miljøministeriet (2003). *Et Danmark i balance*. Landsplanredegerelse. København.
- Miljøministeriet (2006). *Det nye Danmarkskort – planlægning under nye vilkår*. Landsplanredegerelse. København.

- Møller, J (2009). *De danske landsbyer og landdistrikter mellem udvikling og afvikling. En minianalyse af de danske landdistrikter og landsbyer*. Tidsskriftet "PLAN". Oslo: Universitetsforlaget.
- Møller, J (2010). *De aftraktede landsbyer i Danmark. Landsbyens artefakter, problemer, udfordringer og bud på nødvendige indsigter*. Danish Centre for Rural Research and Development. Syddansk Universitet. CLF Report 3/2010
- Møller, J & Mogensen, R (2007). *Forfaldet i det fysiske miljø i landsbyer og landdistrikter*. I antologien Landvindinger. Landdistriktsforskning og perspektiver. (Red. Svendsen, G.L.H. & Tanvig, H.). Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Møller, J og Rolandsen, CL (2011). *Hvad hjælper det at udpege halvdelen af Danmark til yderområde?* Tidsskriftet BYPLAN. Vol.63, Nr 1. April 2011. København.
- Peirce, CS (1992). *The Essential Peirce. Selected Philosophical Writings*. Volume 1. Indiana University Press.
- Peirce, CS (1994). *Semiotik og pragmatisme*. København: Gyldendal.
- Peirce, CS (1998). *The Essential Peirce. Selected Philosophical Writings*. Volume 2. Indiana University Press.
- Regeringen (2004). *Landdistriktsredegørelse 2004. Bilag 1. Afgrænsning af landdistrikter og landkommuner*. København.
- Toulmin, SE (2003). *The Uses of Argument*. Cambridge University Press.